

ALISHER NAVOIY QIT'ALARI TAHLILI**Zuxriddinova Aziza Ilxomjon qizi***Samarqand davlat universitetining Kattaqo'rg'on filiali
2-bosqich talabasi*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada Alisher Navoiy qit'alarida insoniy qadriyatlar, olam va odam munosabatlari, o'zligini anglash, insonlarga bo'lgan munosabatlar, farzand burchi, ota-onaga bo'lgan mehr-muhabbat haqida fikr-mulohazalar berilgan.*

Kalit so'zlar: *qit'a, qit'a namunalari, Alisher Navoiy qit'alarida umiminsoniy qadriyatlar, sir saqlash haqida.*

Abstract: *This article contains comments and values, world and human relations, self-awareness, filial duty and love for parents on the kit'as of Alisher Navoi.*

Key words: *kit'as, kit'as samples, universal values on the kit'as Alisher Navoi, keeping a secret.*

Аннотация: *В этой статье приведены стихи Алишера Навои о человеческих отношениях, самосознании, отношениях с людьми, сыновнем долге, любовь к родителям.*

Ключевые слова: *стихи, примеры стихов, Алишер Навои об общечеловеческих ценностях, секрет.*

KIRISH

Qit'a-ar.parcha, bo'lak, qism, ikki baytdan bir necha baytgacha hajmda bo'lgan, faqat juft misralari qofiyalanadigan(b-a, d-a, e-a...)baytli she'r shakli. Bu janr o'zbek mumtoz she'riyatida hazrat Navoiy qalamining quvvati bilan katta o'rin egalladi. Ustod Hamid Sulaymonning qayd etishicha, Navoiy qalamidan to'kilgan „Xazoyin ul-maoniy“da 503baytdan iborat 210qit'a jamlangan. Kulliyotda, asosan, ikki, to'rt baytlik qit'alarni uchratamiz. Turkiy adabiyotida qit'aning ilk namunalari Rabg'uziyning„Qissasi Rabg'uziy“ asarida uchraydi. Qit'ada sarlavhaning qo'yilishi Navoiy bobomizning yangiligidir. Sarlavhada qit'aning mazmuni o'z aksini topadi. Alisher Navoiyning asarlaridagi mavzu zamon va makon, hattoki, yosh ham tanlamaydi. Necha asrlardan beri o'zining umuminsoniy qadriyatlarni tarannum etishi bilan ajralib turadi. Endi Navoiy bobomizning qit'alaridan bir nechta larini ko'rib chiqamiz.

MAXFIY ROZNI HUQQA ICHINDAGI MUSHK ISI DEBDURKIM, HUQQA
OCHILSA UL ISNI NE YIG'ISHTIRSA BO'LUR, NE YOSHURSA

Rozni asra, chunki fosh etting,
Yana pinhon bo'lurni qilma havas.
Ko'nglung ichra nafas kebidur roz,
Qaytmaz kimsadan chu chiqsa nafas

Qofiyalanishi: (b-a, d-a) tarzda; qofiyadosh so'zlari: havas, nafas.

Lug'at: roz-maxfiy tutilgan narsa, sir, orzu tilak; huqqa-mayda narsalar solib qo'yiladigan quticha mushk-o'tkir hidli modda, asosan, o'simliklardan olinadi; pinhon-kishilardan maxfiy tutilgan, yashirin.

Inson maxfiy saqlaydigan siri, orzu-tilaklari quticha ichidagi mushkning isiga o'xshaydi, agar shu quticha ochilsa, ul isni yoshurub ham yig'ishtirib ham bo'lmaydi. Bejizga, „Siringni asrash o'zingga maloldur, birovning asramog'i amrimaholdur“ demagan dono xalqimiz. Navoiy bobomizning „Mahbub ul-qulub“ asarlarida ham juda mazmunli tanbehlar keltirilgan. „Har kimni ham siringga mahram dema. Bu sifat olam ahlida ko'p dema. Siringni asrash o'zingga maloldur, shunday ekan uni boshqa birovning asrashi amrimaholdur. O'z xazinangni o'zing ochsang va maxfiy durlaringni sochsang, tergan kishi uni sochmay nima qiladi va asra deb koyiganing qayerga boradi? O'zing o'z siringni asray olmaganingni bilasan, yana birov uni fosh etsa, aybdor ham qilasan. Ko'zni o'z aybingdan olma va o'zgalar aybiga nazar solma!“ Yana bir shunday naqlarga duch kelamiz: „Siring ichingdadur-u sening quling, tashqariga chiqdimi-sen uning qulisan“. Navoiy bobomiz ham aynan shularni nazarda tutmadimikin?

Siringni asra. Fosh ettingmi yana pinhon bo'lishini havas qilma. Siring ichingdagi nafasing kabidur. Nafas chiqdimi, u qaytib kirmaydi, ortga qaytmaydi. Haqiqatan ham o'z sirimiz o'zimizning ichimizga sig'mas ekan, birovning ichiga sig'armidi. Keling endi „Mahbub ul-qulub“dagi qit'ani ko'rib chiqamiz:

Bevafo haqnoshunos eldin yirog'lig' istakim,
Kelmadi hargiz alardin g'ayri bedod-u jafo.
Itka itlik aylamak jon-u ko'ngil birla bo'lur,
Haqshunos o'lsa-yu bo'lsa anda oyini vafo.

Qofiyalanishi: (b-a, d-a) tarzda; qofiyadosh so'zlari: jafo va vafo tazod san'atini yuzaga keltirgan.

Lug'at: haqshunos-haqtalab, rostgo'y, haqiqatni gapiradigan; g'ayri-notanish, begona

Vafo nima? Odam ikki dunyoda ham sharafli zotdir. It esa najas mahluqdir. Ammo yaxshilikni bilmaydiga bevafo odam, vafodor itdan pastdir. Vafodor qo'tir it, vafosiz go'zal barno yigitdan yaxshiroqdur. (Mahbub ul-qulub 101-tanbeh)

Ushbu qit'aning ma'nosini anglash uchun Navoiyning „Saddi Iskandariy“ dostonidan parchani keltirishimiz mumkin. Iskandar taxtga o'tirganidan so'ng Doro

bilan jangga kirishadi. Jangdan bir kun oldin Doroning sodiq ikki noyibi Iskandarga xat yo'llaydi. Unda podshalaridan ko'p zulm ko'rganliklari, yuqori lavozim uchun Doroni o'ldirishgacha ham jazm etishlarini ma'lum qilishadi. Ertasi kuni haqiqatan ham Doroni o'z qarorgohida yaralangan holatda topishadi. U ikki noibni esa Iskandar: „O'z shohiga vafo qilmagan, menga vafo qilarmidi“ -deb baland dorga ostirib mukofotlaydi. Haqiqiy vafo timsolini esa Navoiy bobomizning „Hayrat ul-abror“ dostonlaridagi „Ikki vafoli yor“ hikoyati orqali ko'rishimiz mumkin. Amir Temur Ko'ragon iqlimlarni birin-ketin bosib olar ekan, Hindiston o'lkasida qattiq janglar bo'ldi. Sohobiqiron g'olib keldi va yovlar kofir bo'lganligi sabab barchasini qirib tashlashga buyruq berdi. Qatl vaqtida ikki bechora yor qattol sipohiga duch keladi. Bir askar hukmni ado etish uchun ular tomon ot soldi. Ikki do'st bir-birini ustiga o'zini tashlab „Mening boshimni kes, do'stimni omon qoldir“, deb yolvordi. Unisi esa „Yo'q, oldin meni o'ldir, men do'stimning o'limini ko'rishga toqatim yo'q“, -deb iltimos qilardi. Shu tariqa bir muddat o'tib to'satdan „al-omon“ (kechirim, omonlik) degan buyruq keldi. Qatli omon to'xtatildi.

Bir-biriga kechti alar qonidin,
 Shoh dag'i kechti ulus qonidin.

Ey Navoiy, Xudo senga shunday yor bersa, sen ham unga boshing bilan joningni fido qilgin. Ko'rinib turibdiki, kim vafo qilsa vafo, xiyonatni ixtiyor etsa jafopadi. Endigi qit'a mavzusi ota-onani e'zozlash, onaning haqini ado etish to'g'risida.

**O'G'ULG'A ANO HAQQI ATODIN KO'PROQ EKAN BOBDA ANDAKI,
 DURG'A DARYO TARBIYATI BULUTDIN ORTUG'ROQ**

Ano o'rnin ato tutmas o'g'ulg'a,
 Ki, mumkindur o'g'il bo'lmoq atosiz.
 Masiho birla Maryamdin qiyos et,
 Ki, imkon yo'qturur bo'lmoq anosiz.

Qofiyalanishi:(b-a, d-a) tarzda; qofiyadosh so'zlari: atosiz va anosiz. Lug'ati: ato-ota; ano-ona.; Masiho-jon baxsh etuvchi, Qur'onda nomi tilga olingan payg'ambarlardan biri; Maryam-Iso(a.s)ning onasi.O'g'il farzandga onaning haqqi otadan ko'proq misoli durni-dur qilishda daryoning bulutdan ko'ra hissasi ko'pdur. Farzand onadan ayrilsa , ota onaning o'rnini bosa olmaydi. Lekin ona, ham ota ham ona vazifasini ado eta oladi. Masalan, Iso Masih va Maryamni qiyos etaylik. Iso(a.s) Ollonning inoyati bilan bokira qiz Maryamdan mo'jiza bilan tug'ilgan payg'ambardir. Bu bola otasiz o'sgan bo'lsada, jamiki ezgu hislatlarni o'zida namoyon eta boshladi. Har tomonlama onasi Iso(a.s)ga o'rnak bo'la oldi. O'zi tug'ilib o'sgan „Bani Isroil“qavmini hidoyatga boshlashi uchun payg'ambarlik darajasi iroda etildi. Shu darajaga erishish yo'lida Bibi Maryamning hissasi beqiyosligi barchamizga ayondir. Islom olamining yirik mytafakkiri Imom al-Buxoriyni hayotlariga nazar tashlaydigan bo'lsak, otasiz ulg'ayganliklariga guvoh bo'lamiz. Onalari taqvodor, diyonatli, oqila ayol edi. Farzandlarining solih, iymon-e'tiqodli bo'lib ulg'ayishiga katta e'tibor qaratgan. Buxoriyning onalari jigarbandi uchun juda qayg'urar, ilm olishga sharoit hozirlar, doimo nazorat qilib turar edi. Buxoriyning

shunday sharaf va katta ilmga yuzlanishiga onasining buyuk xizmatlari bor. Musulmonlar uning o'g'li merosidan necha asrlardan buyon foydalanar ekan, albatta, Imom Buxoriyga yetadigan savobdan, mushtipar onasiga ulushlar yetib turishi shubhasiz. Hattoki, Hadisi Sharifda ham onaning farzandlariga haqqi otanikidan ustunligi aytib o'tilgan. Bu haqda Imom al-Buxoriy Kulayb ibn Manfaadan aytadilarki,,Mening bobom Rasululloh(s.a.v)dan so'ragan ekanlar:,,Kinga yaxshilik qilay, ey Rasululloh?“payg'ambarimiz aytdilar:,,Avval onangga, so'ngra otangga, keyin opa-singlingga, aka-ukangga. Va undan so'ng qarindoshlaringga yaxshilik qilgin“. Bundan ko'rinib turibdiki dinimizda ham onaning mavqei beqiyosdir. Bekorga,,Jannat onalar oyog'i ostida“ deyishmagan dono xalqimiz! Alisher Navoiyning bundan necha asrlar ilgari surgan umuminsoniy g'oyalari bugun ham o'z ahamiyatini yo'qotmay kelmoqda. Shunday ekan Navoiy asarlarini o'rganib, o'sib kelayotgan yosh avlodga o'rgatib, har bir dars jarayonida ul zotning hikmatlarini tatbiq etishimiz bizning burchimizdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR (REFERENCES):

- 1.Navoiyshunoslik. Shuhrat Sirijiddinov, Dilnavoz Yusupova, Olimjon Davlatov. „Akademnashr“ T.,2020
- 2.Navoiy asarlari tilining izohli lug'ati.4jildlik T.,1983-1985
- 3.Alisher Navoiy,,Xamsa“.,Yoshlar matbuoti“T.,2023
- 4.Alisher Navoiy „Mahbub ul-qulub“T.2015
- 5.Imom al-Buxoriy,,Al-Jomi' as-Sahih“.,Qomuslar“bosh tahririyoti.T.,1991
6. Tuychieva, I., Aripov, S., Madaminova, D., & Mustaev, R. (2021). THE PEDAGOGICAL SYSTEM OF PREPARING BOYS FOR FAMILY RELATIONSHIPS IN GENERAL SECONDARY SCHOOLS. 湖南大学学报 (自然科学版), 48(8).
8. Aripov, S. O. (2020). SOCIO-PSYCHOLOGICAL ROLE AND SIGNIFICANCE OF THE FAMILY IN PREPARING CHILDREN. In Психологическое здоровье населения как важный фактор обеспечения процветания общества (pp. 311-313).
9. Olimovich, A. S. (2023). The Role of Parents in the Formation of Young People and the Imagination of the Family. Journal of Intellectual Property and Human Rights, 2(4), 4-8.
10. Арипов, Ш. О. (2022). Ёшларни оилага тайёрлашда оилада эр ва хотиннинг айрим мажбурият ва бурчларини қонуний жиҳатдан тушунтириш. Academic research in educational sciences, 3(1), 68-75.
11. Olimovich, A. S. (2023). DINIY VA DUNYOVIY BILIMLAR ASOSIDA AJRIM SABABLARINI YOSHLARNI OILAGA TAYORLASHDA YETKAZIB BERISH. IJODKOR O'QITUVCHI, 3(26), 335-338.

12. Tychieva, I., Aripov, S., Madaminova, D., & Mustaev, R. (2023, June). Language and computer in the development of communicative competence of school children. In AIP Conference Proceedings (Vol. 2789, No. 1). AIP Publishing.